

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ КЕЙБІР ӘДІСТЕМЕЛІК АСПЕКТІЛЕРІ

Билялова Жұпар Тареновна – п.ғ.к., қауымд.профессор

Биылғы әдістемелік онкүндік тақырыбы «КАДРЛАРДЫҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ДАЯРЛАУ: ОҚЫТУ НЫСАНДАРЫ, ӘДІСТЕРІ МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ, САПАНЫ БАҒАЛАУ» деп анықталды. Бұл тақырыптың ішкі мазмұны қандай, ол ЖОО-да қалай жүзеге асырылып келеді?

Алдымен жоғары білім берудегі ең маңызды тенденцияларға назар аударалық:

- білім берудің негізгі парадигмасын өзгерту;
- жоғары білімді ізгілендіру және ізгіліктендіру;
- студенттер білімін фундаментализациялау тенденциясы;
- білім беруді ақпараттандыру тенденциясы;
- инновациялық оқыту процесі.

Бұлардың ішінде жоғары білімді ізгілендіру және ізгіліктендіру, білім беруді ақпараттандыру және инновациялық оқыту тенденциялары ЖОО алдына мынадай міндеттерді белгілеп берді:

- Болашақ мамандарды дайындау процесіне жаңашылдықтың енгізілуі;
- Мұғалімнің кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру;
- Оны біліктілікті арттыру курстары арқылы жүзеге асыру;
- Нәтижесінде білім сапасын арттыруға қол жеткізу.

Профессорлық-оқытушылық құрамның біліктілігін арттыру және қайта даярлау жүйесі халықаралық және отандық реформалар мен инновацияларға сәйкес профессорлық-оқытушылық құрамның сұраныстарын ескеретін, үздіксіз білім берудің икемді және ұтқыр ішкі жүйесі болып табылады.

Қазақстан Республикасында педагог кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау жүйесін дамыту тұжырымдамасы оны кәсіби деңгейге көшіру стратегиясын, мұғалімдердің үздіксіз кәсіби өсуі, құзыреттілігі мен бәсекеге қабілеттілігі жүйесіндегі жаңа интеграциялық сапаны айқындайтын идеялар кешені мен іс-шаралар тізбесін қамтиды.

Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және жүргізу, сондай-ақ педагогтің қызметін курстан кейінгі қолдау қағидаларындағы (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 28 қаңтардағы № 95 бұйрығы) негізгі ұғымдардың кейбіріне тоқтала кетейік.

- **біліктілік** – тиісті кәсіби қызмет түрі шеңберінде жұмыстарды орындау үшін қажетті кәсіби білім, іскерлік, дағды және жұмыс тәжірибесінің жиынтығы;

- **педагогтердің біліктілігін арттыру** – оқыту мен оқыту сапасын арттыру үшін жаңа білім алуға, сондай-ақ бұрын алған кәсіби білімдерін,

біліктерін, дағдылары мен құзыреттерін қолдауға, кеңейтуге, тереңдетуге және жетілдіруге мүмкіндік беретін кәсіптік оқыту нысаны;

- **педагогтердің біліктілігін арттыру ұйымы** – үздіксіз білім беру жүйесінде педагогтердің біліктілігін арттыру курстарының білім беру бағдарламаларын іске асыратын ұйым;

Педагог өзінің кәсіби шеберлігін, зерттеушілік, зияткерлік және шығармашылық деңгейін үздіксіз жетілдіру мақсатында мемлекеттік тапсырыс есебінен де, басқа да көздер есебінен де біліктілікті арттыру курстарынан өтуге тең мүмкіндіктерге ие. Біліктілікті арттыру курстарынан өткен педагог алған кәсіби құзыреттерін оқу процесінде қолданады.

Біліктілікті арттыру бағдарламаларын іске асыратын ұйымдар алған білімін тәжірибеде сапалы іске асыру үшін күнтізбелік бір жыл ішінде біліктілікті арттырудан өткен педагогтердің қызметін курстан кейінгі сүйемелдеуді жүзеге асырады:

1) тыңдаушыларға олардың педагогикалық, зерттеу және рефлексиялық қызметінде әдістемелік, консультациялық көмек көрсету;

2) педагогикалық және зерттеу қызметінің нәтижелерін жариялауға дайындауда консультациялық көмек көрсету;

3) педагогтердің кәсіби қоғамдастықтарының жұмысын ұйымдастыру және қолдау, оның ішінде тәжірибе алмасу бойынша іс-шаралар (байқаулар, конференциялар, семинарлар, дөңгелек үстелдер және басқа да білім беру шаралары) өткізу.

Курстан кейінгі сүйемелдеу мазмұны біліктілікті арттыру курстарының білім беру бағдарламаларының мақсаттарымен, міндеттерімен және күтілетін нәтижелерімен айқындалады.

ҚР БжҒ министрлігінің шешімімен кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау орталығы құрылып, жұмыс жасайды. Бұл орталықтың қызмет бағыты ЖОО-ның ішкі миссиясымен толық сәйкес келеді:

- педагог кадрлардың біліктілігін, құзыреттілігін арттыру және қайта даярлау саласында ЖОО-ның білім беру қызметін ұйымдастыру;
- университет ішінде біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру;
- еліміздің жетекші жоғары оқу орындары мен оқу-әдістемелік орталықтары ұйымдастыратын біліктілікті арттыру курстары туралы ақпаратты жинау және өңдеу;

- біліктілік пен құзыреттілікті арттыру бөлігінде бөлімшелердің жұмысын үйлестіру, сондай-ақ осы процесті ақпараттық сүйемелдеу;

- профессор-оқытушылар құрамының біліктілігін және құзыреттілігін арттырудан өтуді ұйымдастыру;

- ПОҚ құзыреттілігін, біліктілігін арттыру бойынша мәліметтер базасын жүргізу және осы мәселелер бойынша жоғары тұрған органдарға есептер құрастыру.

- студенттердің практикасы мен бітірушілерді жұмысқа орналастыруды ұйымдастыру үшін кәсіпорындар, ұйымдар мен мекемелермен бірлесіп әрекет жасау;

- студенттердің практикасы мен бітірушілерді жұмысқа орналастыру жұмыстары бойынша құрылымдық бөлімдер жұмыстарын үйлестіру;
- түлектер ассоциациясы мен ЖОО-ның арасындағы өзара тиімді байланысты қалыптастыру жүйесіне қатысу;
- еңбек нарығына бітіруші түлектерді бейімдеу жүйесін жүзеге асыруға және оларды жұмысқа орналастыруға бағытталған іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу;
- студенттер мен бітіруші түлектердің бәсекелестігін арттыруға мүмкіндік туғызуға арналған іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу (карьеря күндері, жұмыс берушілер тұсаукесерлері тренингтер, мастер-кластар, конференциялар, форумдар, дөңгелек столдар, бос орындар жәрмеңкесі);
- бітіруші түлектердің жұмысқа орналасуын және еңбек нарығын бақылау.

Білім беруде болып жатқан өзгерістер жағдайында педагог үшін біліктілікті арттыру және кәсіби қайта даярлау неғұрлым маңызды болып табылады. Нәтижеге бағдарланған орта білім берудің жаңа жүйесіне байланысты педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыруды ұйымдастырудың мақсаттары, мазмұны және технологиялары мәселесі жаңартылды. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «Өрлеу» Біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ және «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ-мен бірлесіп 2016 жылдан бастап орта білім берудің жаңартылған мазмұны аясында мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстары бойынша жұмыс жасап келеді.

Біліктілікті арттыру түсінігін «жаңа мамандық пен біліктілік алмай-ақ, кәсібилік пен құзіреттілікті арттыру, жаңа функционалдық міндеттерді меңгеру мақсатында қосымша білім беру бағдарламалары бойынша оқыту» деп анықтауға болады.

Педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау – үздіксіз процесс. Педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау жүйесі мектеп мұғалімдерінің сұраныстарына жауап бере алатын үздіксіз білім берудің ең икемді ішкі жүйесі болуы керек.

Педагогтар үшін біліктілікті арттыру – бұл бұрыннан қалыптасқан кәсіби қызметті қайта құрылымдау, өз тәжірибесін басқа нақты адамдардың тәжірибесімен немесе жалпылама әлеуметтік тәжірибемен біріктіру болып табылады.

Е.М. Никитиннің пікірі бойынша: «Біліктілікті арттыру тетіктері бұрыннан қалыптасқан кәсіби қызметті қайта құрылымдаудан тұрады және қалыптасқан қызметтің құрамына жаңа әрекетті енгізуді білдіреді; бір әрекетті екіншісімен ауыстыру; мотивациялық қатынасты өзгерту және оларға жаңа мағына беру; өзін-өзі бағалаудың өзгеруі».

Педагогикалық кадрлардың кәсіби-педагогикалық біліктілігін арттырудың жетекші функциялары (В.Г. Онушкин бойынша) :

1. Теңестірушілік – бұл функцияны жүзеге асыру мұғалімнің негізгі білім беруде жоғалтқан уақытының орнын толтыруынан, біліктілікті арттырудағы бар проблемаларды жоюынан, осы салада жаңа білім алуынан көрінеді;

2. Бейімделуші – педагог қызмет субъектісі ретінде білім беру мазмұнының, еңбек жағдайының өзгеруіне үнемі бейімделеді. Өзінің педагогикалық іс-әрекетін сыни тұрғыдан талдайды, алға қойған міндеттерге сәйкес өзгертеді;

3. Трансформациялаушы-дамытушы – басым және алғашқы екеуін қоса алғанда, прогрессивті идеяларға сәйкес қоршаған әлемді қайта құруға белсенді және сауатты қатысу қабілетін қалыптастыруды көздейді.

Бұрын біліктілікті арттыру жүйесі компенсаторлық және бейімдеу қызметтерін атқарса, енді жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің дамушы функциясына айналды. Олай болса, жаңа жағдайда мұғалім жаңаны меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар қазіргі оқу-тәрбие үрдісін дамытуға белсенді түрде қатысуы керек.

Сондықтан педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру ұйымдарының барлық қызметі мемлекет жүргізіп жатқан реформаларға сәйкес келетін мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларын қалыптастыруға бағытталған.

Егер бұрын «Қазақстан Республикасындағы педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау жүйесін дамыту тұжырымдамасына» сәйкес біліктілікті бес жылда бір рет көтеру дұрыс деп табылса, енді үздіксіз білім беру жүйесіне көшу үш жылға мерзімді курстық жұмыстар жаңартылуда.

Біліктілікті арттыру курстары бойынша оқыту бағдарламаларының мазмұны тәжірибеге бағытталған, білім алушыларға бағытталған, ұтқыр және өнімді болуы керек.

Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында мұғалімдердің біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемелік тәсілдерге негізделген принциптерге сәйкес келуі керек:

- дербестік немесе субъективтілік принципі;
- рефлексивтілік принципі;
- білім беру қажеттіліктерін дамыту принципі;
- оқыту нәтижелерін жаңарту принципі.

Дербестік немесе субъективтілік принципі оқудың барлық негізгі кезеңдерінде – мақсат қоюдан, жоспарлаудан, курстардағы оқу қызметін жүзеге асырудан бастап оны бақылау мен түзетуге дейін курс тыңдаушыларының бастамасын, авторлық ұстанымын жүзеге асыруды білдіреді. Тыңдаушылардың дербестік деңгейі, субъективтілігі курстардағы оқу процесіне белсенді қатысу дәрежесімен анықталады. Сондықтан бастаманың қай жерде және қаншалықты жиі тыңдаушылардың өздеріне берілетінін алдын ала анықтау өте маңызды.

Рефлексивтілік принципі біліктілікті арттыру курстарының бағдарламаларында білім алушылардың оқу процесінің негізгі

параметрлерін, олардың іс-әрекеттерін, ең бастысы, өзіндік өзгерістерін ұдайы түсінуге мүмкіндіктердің болуын білдіреді; рефлексия қабілетін дамыту үшін, өйткені дәл осы қасиетпен тұлғаның жаңа қалыптасулары және ересек күйдегі барлық көріністердің ерекшелігі байланысты. Қатысушылар басқалардан естігендерін өздерінің идеяларымен және идеяларымен салыстыра отырып, өз ойларымен алға жылжуы мүмкін, өз іс-әрекеті, сол арқылы басқалардың кәсіби және тұлғалық дамуына көмектеседі.

Білім беру қажеттіліктерін дамыту принципі біліктілікті арттыруға арналған білім беру бағдарламаларын жасау кезінде оқушылардың өздерінің қажеттіліктеріне назар аударуды білдіреді. Ол тыңдаушылардың іс-әрекетке белгілі бір бейімделуін, кәсіби өсуін, тек айқын ғана емес, жасырын, бейсаналық немесе ауызша емес сұраныстар мен қажеттіліктерді нақтылауды талап етеді. Жаңа білім беру «көкжиектерін» аша отырып, мұғалімдердің жаңа қажеттіліктерін дамытуға үлес қоса отырып, кадрларды даярлауды құру маңызды. Бұл принципті қолдануда прогрессивті білім беру идеяларымен танысуды және оларды дамытуды көздейтін ашықтық пен жаңашылдық идеялары жүзеге асады.

Шынында да, кез келген біліктілікті арттыру мұғалімдердің бастапқы даму деңгейіне байланысты белгілі бір кәсіби дағдыларды дамытуға бағытталуы керек.

Кәсіби құзыреттілік – білім мен тәжірибенің тиісті саласындағы кәсіби көзқарас пен мәселелерді тиімді шешуге мүмкіндік беретін қажетті білім мен тұлғалық қасиеттердің жиынтығы.

«Қазақстан Республикасындағы педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау жүйесін дамыту тұжырымдамалары» мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрамы айқындалып көрсетіледі:

1. Теориялық (гносеологиялық) – психологиялық-педагогикалық ғылым және менеджмент саласындағы соңғы ғылыми жетістіктерді меңгеру;
2. Практикалық (белсенділік) – педагогикалық жобалау және іс-әрекет әдістерін меңгеру: талдау, болжау, рефлексия, қарым-қатынас, бақылау, диагностика және оларды қолдану;
3. Тұлғалық (құндылық-мотивациялық) – қасиеттерді дамыту (жауапкершілік, дербестік, көшбасшылық, белсенділік, бастамашылық және т.б.).

Бүгінгі білім сапасына қойылар талаптар дәстүрлі білім, білік, дағдылар болуынан да жоғары. Бұл жерде маңызды нәрсе құзіреттілік білім мен біліктілікке негізделеді, яғни функционалдық сауаттылық пен құзыреттілік негізі білім мен біліктіліктен тұрады.

Білімнің жаңа нәтижелеріне қол жеткізу білім беру жүйесінің барлық деңгейлерін өзара сабақтастықпен жаңғыртуға, білім мазмұны мен білім беру үрдісін ұйымдастыруды жетілдіруге тікелей байланысты. Соған сай ЖОО-да білім беру үрдісінде білім ресурстарының қайта қаралуын қажет етеді. Олар:

- 1) стандарттар мен бағдарламаларда білім беру мақсатының, білім нәтижелерінің нақтылануы;

2) мұғалімнің ролі өзгеруіне сай әдістер мен технологияларының өзгертілуі;

3) білім беру менеджментінің өзгеруі.

Қазіргі кезеңде мектептердің беріп жатқан білімі, теориялық жағынан алғанда жеткілікті, алайда, оқушылардың алған білімдерін өмірде қолдана білуі тым жеткіліксіз деп айтып жүрміз. Осы қайшылықты жою мақсатында мұғалімдердің біліктілігін арттыру жүйесі түбегейлі өзгертіліп, әлемдік тәжірибе негізінде қайта даярлаудың жаңа бағдарламасы мен әдістерін ұсынуда. Педагог кадрлардың сапасы мен біліктілігін көтеру қажеттігіне сәйкес, оқыту процесіне қазіргі заманғы әдістемелер мен технологияларды енгізуде Назарбаев Университеті мен интеллектуалдық мектептерінің негізінде жүзеге асыруға басымдылық беріліп отыр.

Біздің университетте де ПОҚ-ның біліктілігін арттыру және қайта даярлау жұмыстары өз деңгейінде жүргізіліп келеді деп айтуға болады. Біліктілікті арттырудың инновациялық жүйесі – педагогикалық шеберлік орталықтарында әр мамандықтардан көптеген оқытушылар курстардан өтті. Университет деңгейінде педагогтерді өзіндік мотивациялары негізінде дамыту, біліктілігін көтеруге назар аударып, кәсіби шеберліктерін арттыруға қолдау көрсетіліп келеді.

Алайда, тәжірибеге сүйеніп айтатын болсақ, педагогикалық ұжымдарда білім беруді жаңаша ұйымдастыруда, қалыптасқан әдістемелік жұмыстардың жеткіліксіздігі байқалатын тұстар бар. Білім сапасын арттыру міндетін іс жүзінде жүзеге асыратын мұғалім болғандықтан, педагог кадрларды қолдау мына әдістемелік бағыттарда жүргізілуі тиіс:

- бүгінгі қоғам талаптарына сай интеллектуалдық ұлтты қалыптастырудағы жаңа әдістермен оқытудың түпкі мәнін ұғындыру, оның атқаратын қызметін түсіндіру;

- осыған сай білім беруде нені, неге, қалай өзгерту қажеттігін талдау;

- педагог кадрлардың инновациялық деңгейін, жаңа күзиреттілік сапаларын дамыту;

- олардың жаңа біліктілік сапасын белгілеу, соған сай кәсіби өсіп отыруына жағдайлар туғызу.

Әлемдік «Мак Кинзи» компаниясының кеңесшісі, Ұлыбританиядағы білім сапасының сарапшысы М.Барбер «білім беру нәтижесін түбегейлі өзгертудің басты үш факторы бар, олар: педагогтік қызметке соған лайық адамдардың келуін қадағалау, оларды оқытушылық қызметін тиімді жүргізуге қажетті деңгейде даярлау және әрбір білім алушыға сапалы білім беруге қолайлы жағдай туғызу. Өйткені, кез-келген білім беру ұйымындағы білім сапасы онда жұмыс істейтін оқытушылар сапасынан жоғары болуы мүмкін емес» деген. Ол сонымен қатар, өзінің көптеген елдерде жасалған зерттеулеріне сүйене отырып, «әлемдегі нәтижесі жоғары білім беру ұйымдарын басқарудағы бәріне ортақ қасиет – ұйым жұмысындағы сапалы өзгерістерге қол жеткізудің бірден-бір факторы педагогтерді дамытуға қажетті жағдайлардың жасалуы» деп тұжырым жасаған.

Білім сапасына қойылатын жаңа талаптар білім мазмұнын игеруде мұғалімнің оқушымен қатар тұруын қажет етеді, бұл жағдайда мұғалім өзінің ұстаздық позициясын жоғалтпайды, керісінше, білім алушыны мотивациялау, оған кеңес беру мұғалімдіктің жоғары деңгейін талап етеді. Сондықтан сабақ беру мен оқыту сапасын арттыру үшін мұғалім өзінің кәсіби білімі мен іскерлігін үздіксіз жетілдіріп отыратын, құзіретті маман болуы керек. Бұл жолда ең бірінші білімді жетілдіруге мүмкіндік беретін, кәсіби шеберлікті шыңдап дамытып отыруға аса қажетті нысан – біліктілікті арттыру курстары. Біліктілік дегеніміздің өзі – білімді меңгертудегі құндылықты бейнелейтін қабілеттілік және іскерлік, дағдылар мен жұмыс тәжірибесінің жиынтығы.

Қорыта айтқанда біліктілік курстарынан өту арқылы педагогтер :

- жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымын, мақсаттары мен міндеттерін меңгере отырып, критериялды бағалау жүйесін, оқыту мен оқу материалдарын пән бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес тиімді қолдануға қажетті ақпараттарды алады.

- оқытудағы басты назар оқушыға білімді түсіндіру арқылы беруге емес, оның өзінің жаңа тақырыпты игеруіне әдістемелік қолдау көрсетуге аударылуы тиіс екенін біледі;

- ойлау мен іс-әрекеттік дағдыларын, оқытудың қалыптасқан әдістерін өзгерту қажеттігін ұғынады; интербелсенді әдіс-тәсілдердің тиімділігін, артықшылықтарын талдай алады және қолдануға машықтанады.

- Біліктілікті арттыру курстары оқытушыларға әдістемелік тұрғыдан білім қорын кеңейтуге, педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған оқытудың белсенді әдістері мен технологияларын меңгеруіне, білім, біліктер аясын кеңейтуге баса назар аударылады.

- Сондай ақ, кері байланыс орнатудың да маңызы зор, әр түрлі ортадан келген әріптестерімен пікірлесуге, тәжірибе алмасуға, тығыз қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.